

**LIETUVOS RESPUBLIKOS
PENSIJŲ KAUPIMO ĮSTATYMO NR. IX-1691
6, 8 STRAIPSNIŲ IR PRIEDO PAKEITIMO ĮSTATYMO PROJEKTO
IR
LIETUVOS RESPUBLIKOS
GYVENTOJŲ PAJAMŲ MOKESČIO ĮSTATYMO NR. IX-1007
21 STRAIPSNIO PAKEITIMO ĮSTATYMO PROJEKTO
AIŠKINAMASIS RAŠTAS**

1. Įstatymo projekto rengimą paskatinusios priežastys, parengto įstatymo projekto tikslai ir uždaviniai

Pensijų kaupimo įstatyme nustatyta, kad pensijų įmoka mokama dalyvio ir valstybės biudžeto lėšomis. Pensijų įmokos dydis yra 3 procentai dalyvio pajamų, nuo kurių skaičiuojamos valstybinio socialinio draudimo įmokos, netaikant Valstybinio socialinio draudimo įstatymo 10 straipsnio 1 dalies nuostatų dėl socialinio draudimo įmokų skaičiavimo nuo ne mažesnės kaip Vyriausybės patvirtintos minimaliosios mėnesinės algos, perskaičiuotos proporcingai išdirbtam laikui, iš valstybės biudžeto už dalyvį mokamos pensijų įmokos dydis yra 1,5 procento Lietuvos statistikos departamento paskelbto užpraeitų metų keturių ketvirčių šalies ūkio darbuotojų vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio vidurkio (Pensijų kaupimo įstatymo 8 straipsnio 1 dalis). Taigi, esamas teisinis reguliavimas numato, kad asmens dalyvavimas pensijų kaupime privačiuose pensijų fonduose yra skatinamas valstybei prisidedant prie pensijų kaupimo. Šiame kontekste pažymėtina, kad **kaip valstybės paskata yra vertinamas pats asmenų iki 40 m. automatinis įtraukimas į II pakopos pensijų kaupimą**, šios paskatos administravimas yra apmokamas valstybės biudžeto lėšomis.

2023 m. liepos 4 d. Sodros duomenimis 2023 metais į pensijų kaupimą buvo planuojama įtraukti 67 713 gyventojų, o pranešimus apie įtraukimą savo „Sodros“ paskyroje buvo perskaitę tik 38 000 gyventojai, neperskaičiusiems pranešimų „Sodra“ išsiuntė 30 000 registruotų laiškų, tačiau nėra žinoma, kiek gyventojų perskaitė šiuos laiškus. 41 535, t.y. 61,34 proc. iš visų įtrauktųjų į pensijų kaupimą gyventojų atsisakė dalyvauti pensijų kaupime. Galima daryti prielaidą, kad jei didesnis skaičius įtrauktųjų būtų perskaitę „Sodros“ pranešimus arba registruotus laiškus, atsisakiusiųjų dalyvauti procentas būtų buvęs dar didesnis nei 61,34 procento. Pateikti duomenys pagrindžia, kad ženkliai daliai asmenų pensijų kaupimas II pakopoje neatrodo patrauklus. Taigi galima teigti, kad **iš valstybės biudžeto už dalyvį mokama pensijų įmoka**, kuri kasmet pareikalauja didelių ir vis didėjančių biudžeto lėšų, **neatlieka numatytosios funkcijos, t.y. nėra paskata asmeniui apsisprendžiant dalyvauti II pakopos pensijų kaupime**. Be kita ko, esamas teisinis reguliavimas sukuria prielaidas bendrovių piktnaudžiavimui, kviečiant prisijungti prie II pakopos pensijų kaupimo asmenis, kuriems iki pensijos liko treji ar ketveri metai, motyvuojant tuo, kad, atsižvelgiant į esamą teisinį reguliavimą, bus gauta ženkli išmokų dalis iš valstybės biudžeto, kuri šiai dienai sudaro 23,85 euro per mėn., t.y. 286, 2 euro per metus, per ketverius metus 1 144,8 euro, ir asmuo galės per keletą metų sukauptą išmoką gauti vienkartinę išmoką. Svarstytina, ar prielaidų tokioms situacijoms sukūrimas atitinka pensijų kaupimo sistemos tikslus.

Vadovaujantis oficialiais statistiniais duomenimis didžiausias skurdo rizikos lygis 2020 – 2021 metais nustatytas 65 metų ir vyresnių asmenų amžiaus grupėje. 2021 m. jis sudarė 35,9 proc. ir, palyginti su 2020 m., beveik nepasikeitė. Vertinant 2022 metų gyventojų pajamas, didžiausias skurdo rizikos lygis išlieka 65-erių metų ir vyresnių žmonių amžiaus grupėje ir siekia 36,5 proc. Taigi, skurdas tarp senjorų išlieka opi problema. Vieni gyvenantys pensininkai, gaunantys vidutinę ar šiek tiek didesnę už vidutinę senatvės pensiją, ir neturintys kitų pajamų atsiduria žemiau skurdo rizikos ribos. Tuo tarpu tarp dirbančiųjų – asmenų, esančių žemiau skurdo rizikos ribos, yra apie 7 proc. Šiame kontekste pažymėtina, kad nors pensijų dydis auga, jų augimas yra lėtesnis nei bendras gyvenimo lygis šalyje. Be to, pakeitimo norma –

atotrūkis tarp dirbančiojo pajamų ir jo gaunamos senatvės pensijos, Lietuvoje siekia 43 procentus ir yra viena mažiausių tarp ES šalių, EBPO šalių vidurkis siekia 62 procentus.

Pensijų sistemos lyderėmis vertinamose šalyse gerai išvystyta profesinių pensijų fondų sistema, kurioje dalį lėšų nuo savo pajamų moka dirbantysis kitą dalį moka darbdavys. Pavyzdžiui, Islandijoje gyventojai nukreipia iki 4 proc. savo darbo užmokesčio, o darbdaviai prisideda dar 6 proc., šis darbdavių prisidėjimas, vadovaujantis teisiniu reguliavimu, yra privalomas. Panašus darbdavių indėlis yra ir Danijoje bei Olandijoje, nors teisiniame reguliavime nėra numatyta prievolė darbdaviams prisidėti. Šiame kontekste pažymėtina, kad Lietuvoje profesinių pensijų fondų sistema yra praktiškai neveikianti. **Valstybė prisidedama prie kaupimo II pensijų pakopoje iškreipia situaciją perimdama galimą darbdavio prisidėjimą**, be to, **valstybės prisidėjimu subsidijuojamas privatus verslas, kuris neprisiima visiškai jokių garantijų už būsimas sukauptas lėšas**. Be kita ko, valstybės skiriamos lėšos galėtų būti skiriamos dabarties pensininkams, kurie, kaip minėta, yra viena pažeidžiamiausių socialinių grupių Lietuvoje. Šiame kontekste pažymėtina ir tai, kad **Lietuvoje senatvės pensijoms skiriama tik 5,5 proc. nuo bendrojo vidaus produkto (BVP), tuo tarpu ES vidurkis yra 8-9 proc.** EUROSTAT'o duomenimis Lietuvoje pajamų nelygybė 2021 m. vis dar buvo viena didžiausių Europos Sąjungoje. Nacionalinio skurdo mažinimo organizacijų tinklo analizėje pažymima, jog moksliniai tyrimai rodo, kad pajamų nelygybė stabdo visuomenės ir valstybės raidą. Pažymima ir tai, kad ne vienerius metus Europos Komisija ragina Lietuvą mažinti nelygybę pirmiausia didinant mokesčių ir išmokų sistemos veiksmingumą. Pastaruoju metu Europos Komisijos ataskaitose Lietuvai pabrėžiama, kad gyventojų pajamų mokesčio progresyvumas išlieka žemas, o Lietuvos mokesčių santykis su bendroju vidaus produktu (BVP) yra vienas mažiausių Europos Sąjungoje. Tai atitinkamai lemia ir itin žemą socialinės apsaugos – socialinių išmokų ir paslaugų – finansavimą, tuo pačiu ir ribotą poveikį skurdo, socialinės atskirties ir nelygybės mažinimu.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad teisingumas yra vienas pagrindinių teisės, kaip socialinių santykių reguliavimo priemonės, tikslų. Tai yra viena svarbiausių moralinių vertybių ir teisinės valstybės pagrindas. Teisingumas gali būti įgyvendintas užtikrinant tam tikrą interesų pusiausvyrą, išvengiant atsitiktinumų ir savivalės, socialinio gyvenimo nestabilumo, interesų priešpriešos (Konstitucinio Teismo 2020 m. vasario 10 d. nutarimas), o socialinės apsaugos, socialinio aprūpinimo, socialinės paramos santykių teisinio reguliavimo turinį lemia įvairūs veiksniai, *inter alia* valstybės ir visuomenės ištekliai, materialinės ir finansinės galimybės; įstatymų leidėjas, paisydamas Konstitucijos, šioje srityje turi plačią diskreciją, *inter alia* diskreciją pasirinkti pensijų sistemą (*inter alia* Konstitucinio Teismo 2007 m. rugsėjo 26 d. nutarimas, Konstitucinio Teismo 2010 m. balandžio 20 d. sprendimas).

Taigi, neatsižvelgiant į tai, kad dabartinių pensininkų gaunamos socialinio draudimo pensijos yra vienos mažiausių Europos Sąjungoje, didžiulės valstybės lėšos kasmet skiriamos skatinti dirbančiuosius kaupti ateities pensijai, kaip minėta aukščiau, nevertinant realaus tokios paskatos poveikio asmenų apsisprendimui dalyvauti II pakopos pensijų kaupime. Todėl manytina, kad **pasirinktas pensijų kaupimo modelis**, skiriant papildomas lėšas iš valstybės biudžeto ir taip skatinant dabartinius dirbančiuosius kaupti ateities pensijoms, atsižvelgiant į esamą finansinę situaciją valstybėje, **iškreipia valstybės socialinio solidarumo modelį**, lėšas skiriant socialiai stipriausiems asmenims. Šiame kontekste pažymėtina, kad visų mokesčių mokėtojų finansuojamas pasirinktas pensijų sistemos modelis kaupiant pensiją privačiuose fonduose, yra išskirtinai rizikingas, praktiškai neprognozuojamas arba itin sudėtingai prognozuojamas, privačių pensijų fondų rezultatai atskleidžia, kad visą kaupimo laikotarpį gautos investicinės grąžos vidurkis vos viršija infliaciją, o teigiamas augimas yra mažesnis negu vidutinio darbo užmokesčio ir socialinio draudimo pensijos augimas. Todėl kyla pagrįstas klausimas, ar pasirinktas pensijų kaupimo modelis yra pajėgus užtikrinti pensijų reformos siekiamą rezultatą – ženkliai prisidėti prie asmens socialinio draudimo pensijos?

Taip pat pažymėtina, kad daugelyje valstybių būtent **mokestinės lengvatos yra pasirenkamos kaip valstybės paskata asmenis dalyvauti papildomame pensijų kaupime**. Taigi, atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, šiuo įstatymo projektu siekiama pakeisti valstybės prisidėjimo prie II pakopos modelį panaikinant įmokas iš valstybės biudžeto ir atitinkamais LR Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo pakeitimais suteikiant teisę asmenims, kaupiantiems II pakopos pensijų kaupime, susigrąžinti dalį sumokėtų įmokų.

2. Įstatymo projekto iniciatoriai ir rengėjai

Įstatymo projektą parengė Seimo narė Laima Nagienė.

3. Dabartinis teisinis įstatymo projekto aptartų teisinių santykių reglamentavimas

LR pensijų kaupimo įstatymo 6 straipsnio 6 dalyje numatyta, kad asmenys, dėl svarbių priežasčių negalėję per šio straipsnio 2 dalies 1 punkte nustatytą terminą atsisakyti dalyvauti pensijų kaupime, turi teisę atsisakyti dalyvauti pensijų kaupime ir šiam terminui pasibaigus, jeigu pateikiami svarbias priežastis įrodantys dokumentai. VSDF administravimo įstaigos įgaliotas tarnautojas, įvertinęs pateiktus dokumentus, nustato, ar priežastys yra svarbios. Tokiu atveju dalyvio lėšomis sumokėtos pensijų įmokos (kartu su teigiama ar neigiama investicine grąža) grąžinamos asmeniui ne vėliau kaip per 30 kalendorinių dienų nuo atsisakymo dalyvauti pensijų kaupime įregistravimo Dalyvių ir sutarčių registre dienos. Valstybės biudžeto lėšomis sumokėtos pensijų įmokos (kartu su teigiama ar neigiama investicine grąža) perduamos VSDF valdybai ne vėliau kaip per 30 kalendorinių dienų nuo atsisakymo dalyvauti pensijų kaupime įregistravimo Dalyvių ir sutarčių registre dienos.

LR pensijų kaupimo įstatymo 8 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad Pensijų įmoka mokama dalyvio ir valstybės biudžeto lėšomis. Pensijų įmokos dydis yra 3 procentai dalyvio pajamų, nuo kurių skaičiuojamos valstybinio socialinio draudimo įmokos, netaikant Valstybinio socialinio draudimo įstatymo 10 straipsnio 1 dalies nuostatų dėl socialinio draudimo įmokų skaičiavimo nuo ne mažesnės kaip Vyriausybės patvirtintos minimaliosios mėnesinės algos, perskaičiuotos proporcingai išdirbtam laikui, iš valstybės biudžeto už dalyvį mokamos pensijų įmokos dydis yra 1,5 procento Lietuvos statistikos departamento paskelbto užpraeitų metų keturių ketvirčių šalies ūkio darbuotojų vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio vidurkio. Pensijų įmokų apskaičiavimo ir perdavimo tvarką nustato Vyriausybė ar jos įgaliota institucija. LR pensijų kaupimo įstatymo 8 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad asmenims, tapusiems dalyviais nuo 2019 m. sausio 1 d. iki 2022 m. gruodžio 31 d., pensijų įmoka atitinkamais metais yra šio įstatymo priede nustatyto dydžio. 2019 m. dalyvio lėšomis mokama pensijų įmoka yra 1,8 procento jo pajamų, nuo kurių skaičiuojamos valstybinio socialinio draudimo įmokos, iš valstybės biudžeto už dalyvį mokamos pensijų įmokos dydis – 0,3 procento Lietuvos statistikos departamento paskelbto užpraeitų metų keturių ketvirčių šalies ūkio darbuotojų vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio vidurkio. Dalyvio pageidavimu į jo pensijos sąskaitą gali būti mokama šio straipsnio 1 dalyje nurodyto dydžio pensijų įmoka, netaikant šios dalies nuostatų dėl laipsniško pensijų įmokų didinimo. Apie savo pasirinkimą mokėti šio straipsnio 1 dalyje nurodyto dydžio pensijų įmoką įtraukiamas asmuo informuoja pensijų kaupimo bendrovę ne vėliau kaip iki įtraukimo į pensijų kaupimą metų liepos 31 dienos, o pensijų kaupimo sutartį sudarantis asmuo – sudarydamas pensijų kaupimo sutartį. Jeigu dalyvis pateikia prašymą mokėti didesnę pensijų įmoką vėliau negu įtraukimo į pensijų kaupimą metų liepos 31 dieną arba pensijų kaupimo sutarties pasirašymo dieną, didesnė pensijų įmoka skaičiuojama nuo kito mėnesio, einančio po prašymo mokėti didesnę pensijų įmoką įregistravimo Dalyvių ir sutarčių registre, pirmosios dienos, bet ne anksčiau, negu įsigalioja pensijų kaupimo sutartis.

LR Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 21 straipsnio 1 dalies 2¹ punkte numatyta, kad GPM lengvata taikoma mokantiems pensijų įmokoms į pensijų fondus, kurias Lietuvos nuolatinis gyventojas moka kaip papildomas kaupiamąsias pensijų įmokas pagal Pensijų

kaupimo įstatymo 8 straipsnio 4 dalies nuostatas ir kurios yra didesnės negu 3 procentai šio gyventojo pajamų, nuo kurių skaičiuojamos valstybinio socialinio draudimo įmokos.

4. Naujos teisinio reglamentavimo nuostatos ir kokių teigiamų rezultatų laukiama

Nauju teisiniu reglamentavimu siūloma pakeisti LR pensijų kaupimo įstatymo teisinį reguliavimą, numatant, kad pensijų įmoka yra mokama dalyvio lėšomis. Pradedant nuo 2026 metų kasmet valstybės prisidėjimą siūloma mažinti 0,3 procento dydžiu, kol 2030 metais jis prilygtų nuliui. Kartu valstybės skatinimą dalyvauti II pakopos pensijų kaupimo sistemoje siūloma įgyvendinti praplečiant LR Gyventojų pajamų mokesčio įstatyme numatytą GPM lengvatą visoms pensijų įmokoms, kurias asmuo sumoka vadovaujantis Pensijų kaupimo įstatymo 8 straipsnio nuostatomis. Nauju teisiniu reguliavimu siūlomas valstybės finansinių išteklių paskirstymo modelis, atitinkantis kitų valstybių gerąją praktiką ir užtikrinantis konstitucinius socialinio solidarumo ir socialinio teisingumo principus.

5. Numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo rezultatai, galimos neigiamos priimto įstatymo pasekmės ir kokių priemonių reikėtų imtis, kad tokių pasekmių būtų išvengta

Priėmus teikiamą Įstatymo projektą neigiamų pasekmių nenumatoma.

6. Galima priimtų įstatymų įtaka kriminogeninei situacijai, korupcijai

Įstatymo projektas įtakos kriminogeninei situacijai ir korupcijai neturės.

7. Įstatymų įtaka verslo sąlygoms ir jo plėtrai

Įstatymo projektas įtakos verslo sąlygoms ir jo plėtrai neturi.

8. Ar įstatymo projektas neprieštarauja strateginio lygmens planavimo dokumentams

Įstatymo projektas strateginio lygmens planavimo dokumentams neprieštarauja.

9. Įstatymų inkorporavimas į teisinę sistemą, kokius teisės aktus būtina priimti, kokius galiojančius teisės aktus reikia pakeisti ar pripažinti netekusiais galios

Priėmus Įstatymo kitų teisės aktų priimti, pakeisti ar pripažinti netekusiais galios nereikės.

10. Įstatymų projektų atitikties Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymo ir Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymo reikalavimams bei bendrinės lietuvių kalbos normoms, o Įstatymų projektų sąvokos ir jas įvardijantys terminai įvertinti Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka

Įstatymo projektas parengtas laikantis Valstybinės kalbos įstatymo ir Teisėkūros pagrindų įstatymo reikalavimų ir atitinka bendrinės lietuvių kalbos normas.

11. Įstatymų projektų atitikimas Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatomis ir Europos Sąjungos teisei

Įstatymo projekto nuostatos Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatomis ir Europos Sąjungos dokumentams neprieštarauja.

12. Įstatymui įgyvendinti reikalingi įgyvendinamieji teisės aktai, šių aktų rengėjai

Įstatymui įgyvendinti atsakingos institucijos turės patikslinti priimtus įgyvendinamuosius teisės aktus.

13. Kiek valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų prireiks įstatymams įgyvendinti, ar bus galima sutaupyti (pateikiami prognozuojami rodikliai einamaisiais ir artimiausiais 3 biudžetiniais metais)

Įstatymui įgyvendinti valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų neprireiks. Iš valstybės biudžeto 2024 metais prisidėjimui prie II pakopos pensijų kaupimo bus skiriama daugiau nei 300 mln. eurų. Paliekant valstybės prisidėjimą tik asmenims auginantiems vaikus iki 3 metų, didžioji dalis šios sumos liktų valstybės biudžete. Siūlomais LR Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo pakeitimais negautos pajamos iš gyventojų pajamų mokesčio preliminarai galėtų sudaryti apie 55 mln. Eurų.

14. Projektų rengimo metu gauti specialistų vertinimai ir išvados

Įstatymo projekto rengimo metu gauti specialistų vertinimų ir išvadų nereikės.

15. Reikšminiai įstatymo projektų žodžiai

Įstatymo projekto reikšminiai žodžiai, kurių reikia šiam projektui įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą, įskaitant reikšminius žodžius pagal Europos žodyną Eurovoc:

Pensijų kaupimas, pensijų įmoka, valstybės biudžeto lėšos;

16. Kiti, iniciatorių nuomone, reikalingi pagrindimai ir paaiškinimai

Papildomų paaiškinimų nėra.